

Field : Islamic Sciences

Type : Review Article

Recieved: 05.03.2016 - *Accepted*: 16.05.2016

Tıbb-ı Nebevî Kavramı Bağlamında Hz. Peygamberin Öğretilerinde Vakit Vurgusu*

Bekir TATLI

Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Adana, TÜRKİYE

E-Posta: tatlibekir37@gmail.com

Öz

“Zaman yönetimi” günümüz insanının en önemli problemlerinden biri haline gelmiştir. Hepimizin kabul edeceği gibi zamana riayet etmemek insan davranışlarında *laubaliliği*, *ciddiyetsizliği* ve *disiplinsizliği* doğurur. Bunun aynı zamanda tedavi edilmesi gereken bir hastalık olduğu konunun uzmanlarınca dile getirilmektedir. Yani zaman mefhumuna önem verilmediği, *zamana riayetsizlik hastalığı* tedavi edilmediği takdirde bunun önemli kayıplara yol açması kaçınılmazdır. Modern araştırmalarda, zaman algısının sosyal bir olgu olduğu, insanlar arası ilişkileri düzenlediği, bunun çocukluktan başlayarak öğrenilmesi gerektiği; fertlerin ilk on yılda zaman algısına uygun bir şekilde kendini disiplin altına almayı ve kısıtlamayı öğrenmediği takdirde toplumda yetişkin bir insan konumunu elde etmesinin zor olabileceği ifade edilmektedir. Hz. Peygamber, 23 sene gibi tarihte oldukça kısa sayılabilecek bir zaman diliminde özellikle sosyal ve ahlâkî meselelerde dağınık ve başıboş bir hayat sürmekte olan bir câhiliyye toplumunu, ibadet hayatından ferdî yaşayışına ve ahlâkî davranışlarına varıncaya kadar son derece *programlı bir hayat* sürmeye alıştıran tabiri câizse “adam eden” bir muallimdir. Onun getirdiği sistem öylesine programlı ve sistemattiktir ki, bir şekilde kendini ona uydurabilen fertleri kısa sürede zamanın değerini bilen ve asla zaman israfına tahammülü olmayan bireyler haline dönüştürmesi olağan bir hâdise olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak zaman yönetimi ve zamanı iyi veya kötü kullanma, bireylerin hayattaki başarılarını veya başarısızlıklarını belirleyen en önemli etkenlerden biridir. Müslüman bireyler için de aynı şey söz konusudur. Bunun için Rasûlullah (s.a.) Efendimiz iki cihanda başarılı olmamız için bizzat kendisi zamana riayet konusunda bizlere örnek olmuş ve dikkat edilmesi gereken hususları kendi hayatıyla göstermiştir. Tebliğimizde öncelikle *Tıbb-ı Nebevî* kavramı çerçevesinde Hz. Peygamber’in zaman yönetimiyle ilgili olarak dikkat çektiği hususları kısaca sıralayacak; sonra da Müslüman bireylerin onun belirlediği esasların neresinde, daha doğrusu ne kadar uzağında olduğu konusunda bir hasbıhal yapmaya çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Hz. Muhammed, Tıbb-ı Nebevî, İslâmî Tıp, sağlık, zaman/vakit, hadis, sünnet

* Bu bildiri, Çukurova Üniversitesi BAP Koordinasyon Birimi tarafından SED-2016-6235 kodlu proje olarak desteklenmiştir.

Emphasis of Time in Prophet Muhammad's Teachings in Context of the Prophetic Medicine (Tibb al-Nabawi) Concept

Abstract

Time management has become one of the most important problems of modern man. As we all agree carelessness of the time causes sauciness, frivolity and indiscipline in human behaviors. It is also a disorder as the specialized experts said that requires treatment. Namely it is inevitable to lead to significant losses if not given attention to concept of time and if not treated carelessness disease. In modern researches it is said that perception of time is a social phenomenon; regulates relationships between people and it must be learned, starting from childhood; may be difficult to obtain a position of an adult human in the society if individuals do not be learned to regiment and restrict themselves. Prophet Muhammad so to speak, is a teacher who had “made a man” in a relatively short period of time in the history, society of a Jahiliyyah living disorganized and rambling especially in social and moral issues from worship life to personal lives and to moral behaviors with exercising highly scheduled lives. The system he brought is so programmed and systematic that it is a normal event to transform the people who believed it in a short period, to people knowing the value of time, not tolerating waste of time. As a result, time management and using the time good or bad is one of the most important factors determine success or failure of the individuals in the life. It’s possible the same things for Muslim individuals. Therefore Prophet Muhammad is an example for us to be successful in two worlds, before and after death, because he had himself always adhered to time and demonstrate us subjects to be considered with his life. In our article firstly we will enumerate briefly subjects that Prophet Muhammad had taken attention them concerning time management within the framework of “Tibb al-Nabawi” (Prophetic Medicine) Concept and then relationship between Muslims and time management.

Keywords: Prophet Muhammad; Tibb al-Nabawi; Prophetic/Islamic Medicine; health; time; hadith; sunnah

Giriş

“Zaman yönetimi” günümüz insanının en önemli problemlerinden biri haline gelmiştir. Hepimizin kabul edeceği gibi zamana riayet etmemek insan davranışlarında *laubaliliği*, *ciddiyetsizliği* ve *disiplinsizliği* doğurur. Bunun aynı zamanda tedavi edilmesi gereken bir hastalık olduğu konunun uzmanlarınca dile getirilmektedir. Yani zaman mefhumuna önem verilmediği, “zamana riayetsizlik hastalığı” tedavi edilmediği takdirde bunun önemli kayıplara yol açması kaçınılmazdır. Hayatın her alanında bu geçerli bir kuraldır. Futbolda zamansız kafa topuna çıkan bir oyuncu topa yetişemediği için boşa çaba sarf etmiş ve pozisyonu kaçırmak suretiyle belki bütün takımın emeklerini harcamış olur. Yine zamansız ileri atılan futbolcu ofsaytta kalır ve attığı gol geçersiz sayılır. Dünya çapında nice ünlü koşucu vardır ki, herkesten önce yani zamansız olarak harekete geçtiği için oyundan diskalifiye edilir, böylece bütün bir yılın maddî ve manevî emekleri heba olur. Mesela dünyaca ünlü atlet *Usain Bolt*, Güney Kore’de gerçekleşen 2011 Dünya Atletizm Şampiyonası’nda 100m finalinde *hatalı çıkış* yapmış ve diskalifiye olmuş; bu olay dünyaya “*Usain Bolt’tan akıl almaz hata!*” başlığıyla duyurulmuştur. Yine basketbolda 24 saniyelik hücum süresini iyi değerlendiremeyen takım topu kaybetmiş sayılır. Bunun tersi de mümkündür; pek çok spor dalında kazananı “son saniye” hamlesi belirler. Süre bitmeden müsabakanın sona ermediğine ve mesela 90⁺⁵’te bir son dakika golünün, son saniye basketinin bazen şampiyonları belirlediğine şahit olmuşuzdur.

Modern araştırmalarda, zaman algısının sosyal bir olgu olduğu, insanlar arası ilişkileri düzenlediği, bunun çocukluktan başlayarak öğrenilmesi gerektiği; fertlerin ilk on yılda zaman algısına uygun bir şekilde kendini disiplin altına almayı ve kısıtlamayı öğrenmediği takdirde toplumda yetişkin bir insan konumunu elde etmesinin zor olabileceği ifade edilmektedir (Sezen, 2013: 3).

Hz. Peygamber, 23 sene gibi tarihte oldukça kısa sayılabilecek bir zaman diliminde özellikle sosyal ve ahlâkî meselelerde dağınık ve başıboş bir hayat sürmekte olan bir câhiliyye toplumunu, ibadet hayatından ferdî yaşayışına ve ahlâkî davranışlarına varıncaya kadar son derece *programlı bir hayat* sürmeye alıştıran tabiri câizse “adam eden” bir muallimdir. Onun getirdiği sistem öylesine programlı ve sistematiktir ki, bir şekilde kendini ona uydurabilen fertleri kısa sürede zamanın değerini bilen ve asla zaman israfına tahammülü olmayan bireyler haline dönüştürmesi olağan bir hâdise olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sözgelimi Rasûlullah’ın öğretilerinde yer bulan düzenli **ibadet hayatı** tamamıyla “zamana bağlı” olarak işler. Her şeyden önce ibadetlerin bizzat kendileri “belirli zamanlarda” yapılmak durumundadır. *“Namaz, müminler üzerine إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا”* (Nisa, 4/103). Rasûlullah (a.s.) bunu “günde beş defa” ve belirli zamanlarda yerine getirmiştir. **Oruç**, insâk diye tabir edilen sabahın ilk vakitlerinden başlayarak güneşin batışına kadar süren ve günün “belirli bir zaman aralığında” yapılması gereken bir ibadettir. **Zekât**, şartlarını taşıyan bir servetten ödenmesi icap eden ve “yılda bir defa” elden çıkarılan bir miktarın adıdır. En nihayetinde **hac** da yıl içerisinde “belirli aylarda” icra edilen hatta bu belirli ayların içinde Arafat’ta bütün Müslümanların toplandığı o “tek günde” aynı mekânda bulunulmadığı takdirde geçersiz olan bir ibadettir. Bütün bunlara **kelime-i şehadet** dediğimiz Allah’ın birliğinin ve Hz. Muhammed’in peygamberliğinin “buluş çağı” adı verilen bir zaman diliminde ve “ölüm gelmeden önce” gönülden kabul edilmesini de ekleyebiliriz. Bu durumda **İslâm’ın beş esasının** tamamının “zaman”

kavramıyla mutlak bir bağının olduğunu söylemek abartı değil, gerçeğin ta kendisi olmaktadır.

Sadece İslâm'ın bu beş esasının değil, Rasûlullah'ın bütün öğretilerinin zamanla bir irtibatı istenirse bulunabilir. Söz gelimi, Hz. Peygamberin görevlerinden biri insanları ahlâklı bireyler olarak yetiştirmektir. Çok büyük bir ihtimalle zamanı dikkatli kullanmadığı için “*verdiği sözü yerine getirmeyen*” kişileri Yüce Peygamber *münafık* olarak addetmiştir (Buhârî, 1999: İman 33, no: 33).

Bütün bu örnekler aynı zamanda vakti iyi kullanamamanın, bir taraftan “*acelecilik*” diğer taraftan da “*tembellik*” ile de yakın ilişkisi olduğunu göstermektedir. Bunların her ikisi de önemli bir problem olarak karşımızda durmaktadır. Bu iki kavramdan “*acelecilik*” ile ilgili en acı örneği 2015 yılı hac mevsiminde Mina’da yaşanan izdihamda gördük. Maalesef şeytan taşlama esnasında binlerce Müslüman hacı adayının sorumsuzluğu ve sırasını beklemeyip acele etmesi yani zamansız hareketi sonucu en iyimser tahminle 769 kişi vefat etmiş (ki sayının 4 binin üzerinde olduğu yönünde iddialar da vardır), 934 kişi de yaralanmıştır. Bu durum Müslümanlar olarak bizlerin zaman yönetimi konusunda hâlâ ciddi eksikleri olduğunun bir işaretidir. Olaydaki bir başka vahamet ise, esasen gerekli tedbirleri almayarak görevini ihmalden dolayı asıl sorumlu olan Suudî yetkililerin hem diğer insanları suçlayıp hem de olayı “*takdir-i ilahi*” olarak nitelemesidir ki, bu sadece şark kurnazlığıyla sorumluluktan kaçma çabası olarak değerlendirilebilecek cinsten bir aymazlıktır.

Buraya kadar yazdıklarımızla demek istediğimiz odur ki; zaman yönetimi ve zamanı iyi veya kötü kullanma, bireylerin hayattaki başarılarını veya başarısızlıklarını belirleyen en önemli etkenlerden biridir. Müslüman bireyler için de aynı şey söz konusudur. Bunun için Rasûlullah (s.a.) Efendimiz iki cihanda başarılı olmamız için bizzat kendisi zamana riayet konusunda bizlere örnek olmuş ve dikkat edilmesi gereken hususları kendi hayatıyla göstermiştir. Biz de bu tebliğimizde öncelikle *Tıbb-ı Nebvî* kavramı çerçevesinde Hz. Peygamber’in zaman yönetimiyle ilgili olarak dikkat çektiği hususları kısaca sıralayacak; sonra da Müslüman bireylerin onun belirlediği esasların neresinde, daha doğrusu ne kadar uzağında olduğu konusunda bir hasbihal yapmaya çalışacağız.

Tıbb-ı Nebvî Kavramından Ne Anlamalıyız?

Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)’da verilen bilgiye göre, hadis kitaplarında Hz. Peygambere atfedilen tıbbı dair hadislerde genellikle sağlığın önemi, tedavinin meşruiyeti ve koruyucu hekimlikle ilgili tavsiyeler yer almakta, ayrıca tedavi için önerilen bazı ilâçlar zikredilmektedir. Günümüzde hastalığa yakalanmamak için gerekli tedbirleri önceden alıp sağlığı korumayı ifade eden koruyucu hekimlik (hıfzıssıhha) Hz. Peygamber’in tıp anlayışının en önemli yanlarından biridir. Resûl-i Ekrem’in, “*Birçok insan şu iki nimetin kıymetini bilmez: Sağlık ve boş vakit*”; “*Hasta olmadan önce sağlığınızın değerini bilin*”; “*Bir yerde veba çıktığını duyarsanız oraya girmeyin; bulunduğunuz yerde veba görülmüşse oradan ayrılmayın*”; “*Cüzzamlıdan aslandan kaçır gibi kaçın*” gibi sözleriyle sağlığın korunmasını tavsiye etmesi modern koruyucu hekimlik ve karantina anlayışıyla uyum halindedir. Hadislerde ilâçla ve dua ile tedavinin tavsiye edildiği de görülmektedir. Dinî metinler tıp ilmine kavram ve usul açısından bazı yenilikler getirmekle birlikte özellikle tıbb-ı nebevî eserlerinde hadislerin kaynaklarının ve sıhhat durumlarının gösterilmesi amaçlanmadığından o dönemde yaygın olan tıp anlayışına uyan bazı zayıf ve uydurma rivayetler de bu kitaplara girmiştir. (Tekineş, 2012: 86)

Hepimizce malumdur ki bütün peygamberler gibi son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.) de Allah'tan almış olduğu mesajları insanlara ileten ve onları özellikle ahlâkî çöküntüden kurtarmak üzere gönderilmiş ilâhî bir elçidir. Onun hayatı boyunca en çok üzerinde durmuş olduğu konu, toplumu ahlâkî kokuşmuşluktan kurtararak onları hem kendi aralarındaki münasebetlerde hem de Allah'a karşı kulluk görevlerinde başarıya ulaştırmak ve hak-hukuk tanıyan şuurlu bir topluluk haline getirmektir. Bu anlamda Rasûlullah'ın öğretilerinin büyük oranda ahlâkî içerikli olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bununla birlikte Hz. Peygamber gerek Arap örfünden edindiği tecrübeler yardımıyla ve gerekse kendi öngörülerini ile tıbbî içerikli diyebileceğimiz bazı talimatlar da vermiş olabilir. Bunlardan bir kısmının ilâhî kaynaklı yani vahiyden elde edilmiş bilgiler kabilinden olması da mümkündür. Ancak şunu asla unutmamız gerekir ki, Allah Teâlâ'nın peygamber göndermesindeki amaç, tıbbî yahut zirâî konuları insanlara öğretmek değil, onları ahlâken istenen seviyelere çıkarmaktır. Peygamberler tıpla, ziraatle, ticaretle vs. uğraşmış olsalar da bu meslekler onların gerçek mesleği değildir. Bu anlamda Peygamber'in (a.s.) öğretileri arasında yer aldığı halde modern tıbbın verileriyle tıpatıp aynı olan konular olduğu gibi onunla uyuşmayan hususlar da bulunabilir. Bu durumda tıba uygun olmayan verilerin Hz. Peygamber'in Arap örfünden edindiği veya kendi tecrübesine dayanan bilgiler olduğunu düşünmemizde hiçbir sakınca olmasa gerektir. Dolayısıyla bunları vahiy gibi algılama zorunluluğu olmadığına inanıyoruz.

Bizim bu bildirimizde ele alacağımız zaman konusu da bu açıdan değerlendirildiğinde, aynı şekilde bunlardan bir kısmının da vahiy içerikli olması mümkünken bir kısmının vahiy olmayabileceğini düşünüyoruz. Tebliğimizde bu konunun üzerinde yeri geldiğinde durmayı planlıyoruz.

Hız. Peygamberin Öğretilerinde Vakit Vurgusu

Rasûlullah'ın (a.s.) hadisleri arasında onun zaman olgusuna vurgu yapan en önemli beyanlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. نَعْمَتَانِ مَغْبُونٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ الصِّحَّةُ وَالْفَرَاغُ

Sahâbî Abdullah b. Abbas'tan nakledildiğine göre Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “İnsanların çoğunun aldandığı iki nimet vardır: Sağlık ve boş vakit.” (Buhârî, 1999: Rikâk 1, no: 6412. Hadis için ayrıca bkz. Dârimî, 2000: Rikâk 2, no: 2709; Tirmizî, (ts.): Zühd 1, no: 2304. Tirmizî hadisin hemen peşinden yaptığı yorumda bu rivâyetin “hasen-sahih” olduğunu söylemiş ve bu konuda ayrıca Enes b. Mâlik ve Abdullah b. Saîd b. Ebî Hind'den gelen hadislerle işaret etmiştir.)

Buhârî'nin (v. 256/870) bu hadis-i şerifi serdettiği bab başlığı da oldukça hoş ve manidardır ki (باب لَا عَيْشَ إِلَّا عَيْشُ الْآخِرَةِ) burada müellif Hz. Muhammed'in “(Gerçek) hayat ancak âhiret hayatıdır.” sözünü kullanarak bu dünya hayatının çok çabuk sona ereceğine, zamanın su gibi akıp gideceğine ve boş vakte aldanmamak gerektiğine işaret etmek istemiş olmalıdır.

2. اِعْتَبِرْ حَمْسًا قَبْلَ حَمْسِ حَيَاتِكَ قَبْلَ مَوْتِكَ وَصِحَّتِكَ قَبْلَ سَقَمِكَ وَفَرَاغَكَ قَبْلَ شُغْلِكَ وَشَبَابَكَ قَبْلَ هَرَمِكَ وَغَنَّاكَ قَبْلَ فُقْرِكَ

İbn Abbas ve Ebû Hüreyre'den gelen “merfû” şekilleri olmakla birlikte genellikle Amr b. Meymûn el-Evdî'den “mürsel” olarak nakledilen bu rivâyete göre Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Beş şey gelmeden önce beş şeyi ganimet bil: Ölümünden önce hayatının, hastalığından önce sağlığının, meşguliyetinden önce boş vaktinin, yaşlılığından önce gençliğinin ve fakirliğinden önce zenginliğinin.”(Ebû Hüreyre'den: Rabî' b. Habîb, 1415: 351, no: 896. İbn Abbas'tan: Hâkim, 1411/1990: IV, 341, no: 7846 -Şeyhayn'ın şartına göre sahih deniyor-. Ayrıca bkz. Beyhakî, 1410: VII, 263, no: 10248; Münzirî, 1417: IV, 125, no: 5081; Aclûnî, 1405: I, 166, no: 436. Amr b. Meymûn'dan mürsel olarak: İbnü'l-Mübârek, (ts.): 2, no: 2; İbn Ebî Şeybe, 1409: VII, 77, no: 34319; Ebû Nuaym, 1405: IV, 148; Kudâî, 1407/1986: I, 425, no: 729; Bağavî, 1403/1983: XIV, 223-224, no: 4021).

Ebû Hüreyre'den nakledilen rivâyetin “munkatı” olduğu anlaşılmaktadır. Hâkim, İbn Abbas rivâyetinin “sahih” olduğunu söylerken, İbn Abbas'tan gelen merfû ve Amr b. Meymûn'dan nakledilen mürsel rivâyete değinen Suyûtî de, bu rivâyetin “hasen” derecesinde olduğuna işaret etmiştir (Bkz. Hâkim, 1411/1990: IV, 341, no: 7846; Suyûtî, 1410/1990: I, 77-78, no: 1210).

3. اِنَّ فِي الْجُمُعَةِ لَسَاعَةً لَا يُوَافِقُهَا مُسْلِمٌ يَسْأَلُ اللَّهَ تَعَالَى فِيهَا خَيْرًا اِلَّا اَعْطَاهُ اِيَّاهُ قَالَ وَهِيَ سَاعَةٌ خَفِيَّةٌ

“Cumada öyle bir saat vardır ki, onda Allah Teâlâ, kendisinden hayır isteyen her Müslümana istediğini verir. O az bir vakittir.”

Kaynaklarımızda yaygın bir şekilde ve büyük oranda Ebû Hüreyre'den (Mesela bkz. Mâlik, (ts.): I, 108, no: 240; Ahmed, (ts.): II, 485, no: 10307; Buhârî, 1410/1990: Cum'a 35, no: 893, Talâk 22, no: 4988, Deavât 61, no: 6037; Müslim, (ts.): Cum'a 13, 14, no: 852) nakledilmekte olup, yanı sıra Ebû Saîd el-Hudrî (İbn Ebî Şeybe, 1409: I, 436, no: 5029. Ayrıca bkz. Abdurrezzak, 1403: III, 261, no: 5584; Ahmed, (ts.): II, 272, no: 7674, III, 39, no: 11365), Enes b. Mâlik (Şâfiî, s. 70; İbn Ebî Şeybe, 1409: I, 477, no: 5517) ve Abdullah b. Selâm'a (Ahmed, (ts.): V, 451, no: 23832) isnâd edilen rivâyetler de söz konusudur. Suyûtî bu rivâyetin “sahih” olduğunu ifade etmiştir (1410/1990: I, 139, no: 2311).

İcabet saatinin vakti, gizlenmesinin hikmeti, başka ümmetlerde de olup olmadığı, her cuma günü mevcudiyeti ve yer değiştirmesi gibi konularda ulemâ arasında çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır (Bu konuda günümüz araştırmacılarından İbrahim Kutluay'ın yüksek lisans tezi olarak hazırladığı çalışma özlü ve güzel bilgiler içermektedir. Onun verdiği bilgiye göre, icabet saatinin vaktine ilişkin kırktan fazla görüş ve rivâyeti ele alan İbn Hacer, bunlar arasında en kuvvetli ve sahih görüş olarak, imamın minber üzerinde oturduğu an ile namaz bitimi arasında bir süreyi dile getiren Ebû Musa hadisini göstermiştir. Ayrıntılar için bkz. Kutluay, 2009: 254-262, özellikle 261).

4. Sahâbî Hanzala el-Kâtib'den (Hanzala b. er-Rebî' b. Sayfî et-Temîmî “Hanzala el-Kâtib” diye bilinen bir sahâbî olup, Kûfe'de yaşamış ve Hz. Ali'den sonra vefat etmiştir. Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 279, no: 1590) gelen bazı rivâyetlerde, Hz. Peygamber'in: “Kim; rukûlarıyla, secdeleriyle, abdestleriyle ve vakitleriyle beş vakit namaza devam eder ve onların Allah'ın onun üzerindeki bir hakkı olduğunu bilirse cennete girer/onun için cennet vacip

olur/cehennem ona haram olur.” şeklinde buyurduğu bildirilir (Ahmed, (ts.): IV, 267, iki ayrı rivâyet. Ebû'd-Derdâ ve Hz. Âişe'den merfû olarak gelen bazı rivâyetlerde de benzer ifadelere rastlanır. Bkz. Ebû Dâvud, 1409/1988: Salât 9, no: 429; Taberânî, 1415: IV, 215, no: 4012).

Abdullah b. Amr'dan merfû olarak nakledilen bir rivâyette de Hz. Peygamber'in namazdan bahsettiği ve ona devam eden için kıyâmet gününde namazın bir nur ve cehennemden kurtuluşuna vesile olacak bir burhan (delil, rehber) olacağını söylediği belirtilmektedir (Ahmed, (ts.): II, 169, no: 6576; Dârimî, 1407: II, 390, no: 2721; İbn Hibbân, 1414/1993: IV, 329, no: 1467; Heysemî, 1407: I, 292).

5. مَنْ عَدَا إِلَى الْمَسْجِدِ أَوْ رَاحَ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُ نُزُلَهُ مِنْ الْجَنَّةِ كُلَّمَا عَدَا أَوْ رَاحَ

Ebû Hüreyre'den merfû olarak rivâyet edilen ve Buhârî ve Müslim dâhil pek çok müellif tarafından aynı tarikle kaydedilen bu rivâyette Rasûlullah'ın şöyle söylediği ifade edilmiştir: “*Kim sabah erkenden ve gece geç vakitte mescide giderse, Allah da onun her gidişinde cennetteki konağını hazırlar.*” (İbn Ebî Şeybe, 1409: VII, 115, no: 34611. Ayrıca bkz. Ahmed, (ts.): II, 508, no: 10616; Buhârî, 1410/1990: Cemâat 9, no: 631; Müslim, (ts.): Mesâcid 285, no: 669; İbn Huzeyme, 1390/1970: II, 376, no: 1496; Ebû Avâne, 1998: I, 316, no: 1121; İbn Hibbân, 1414/1993: V, 385, no: 2037; Beyhakî, 1410: III, 64, no: 2881; a.mlf. 1414/1994: III, 62, no: 4750).

Bu rivâyet hakkında İmam Bağavî “sıhhati üzerine ittifak edilmiştir” derken, Suyûtî de “sahih” olduğu yönünde kanaat belirtmiştir (Bağavî, 1403/1983: II, 352, no: 467; Suyûtî, 1410/1990: II, 535, no: 8870).

6. الصَّلَاةُ الْخَمْسُ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ مَا اجْتَنِبَ الْكِبَائِرَ

“*Büyük günahlardan sakınıldığı sürece beş vakit namaz, aralardaki günahlar için bir keffârettir.*”

Kaynaklarımızda namazın günahlara keffâret olduğu konusu yaygın olarak rivâyet edilir. Buradaki lâfızlarla rivâyeti ise genellikle beş vakit namazla birlikte “*ve cumadan diğer cumaya kadarki günahlar için*” ilâvesi ile ve çoğunlukla Ebû Hüreyre'den merfû olarak gelir (Mesela bkz. Müslim, (ts.): Tahâret 14, 15, 16, no: 233. Ayrıca bkz. Abdurrezzak, 1403: III, 267, no: 5588; İbn Mâce, (ts.): İkâmetu's-salât 79, no: 1086; Tirmizî, (ts.): Salât 46, no: 214; İbn Huzeyme, 1390/1970: III, 158, no: 1814; Ebû Ya'lâ, 1404/1984: XI, 371, no: 6486; Ebû Avâne, 1998: I, 363, no: 1311, II, 20). Bu rivâyetin de “sahih” olduğu anlaşılmaktadır (Bkz. Bağavî, 1403/1983: II, 177, no: 345; Suyûtî, 1410/1990: II, 319, no: 5171).

7. عَجَلُوا بِالصَّلَاةِ قَبْلَ الْقُوْتِ وَعَجَلُوا بِالتَّوْبَةِ قَبْلَ الْمَوْتِ

“*Vakti geçmeden önce namazda, ölüm gelmeden önce ise tevbede acele ediniz.*” (Elbânî, (ts.): I, 152, no: 75; a.mlf., (ts.): I, 174, no: 75; Şâmile-2; a.mlf., 1420/2000: I, 174, no: 75).

Türk-İslâm mimarîsinde yazılı süslemede oldukça yaygın olarak kullanılmakta olan bu ibare, çoğunlukla hadis olduğu belirtilmeden kaydedilir. Bununla birlikte Bursa Yeşil Türbe'de ve Bursa Üftade Camii'nde olduğu gibi bazı mimarî yapılarda hadis formunda yazıldığına da rastlıyoruz ki söz konusu türbede metnin üzerinde kûfî yazıyla “*Peygamber (s.a.) buyurdu ki...*” (قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) denilmek suretiyle, bunun Rasûlullah'a ait bir söz olduğu

anlatılmak istenmiştir. Hadis olduğu belirtilmeden yazıldığı çeşitli yapılarda (Edirne Üç Şerefeli Camii, Edirne Sultan II. Beyazıt Camii vs.) bile bu ifadeler, çeşitli hadislerin arasında zikredildiği için hadis olduğu hissettirilmiştir.

Ne var ki, mezkûr sözlerin muteber hadis kaynaklarımızda bulunmaması sebebiyle hadis değil, **kelâm-ı kibar** olması kuvvetle muhtemel görünmektedir. Sağânî bu sözün hadis olmadığı kanaatindedir ve uydurma rivâyetler arasında bunu da zikretmiş; Elbânî de mevzû olmakla birlikte manasının sahih olduğunu dile getirmiştir (Bkz. Sağânî, (ts.): 2; Elbânî, 1420/2000: I, 174, no: 75).

Bunların yanı sıra Rasûlullah'ın zaman ile ilgili başka sözlerini de bulmamız mümkündür. Çalışmamızın hacmini büyütmemek için bunların zikrinden sarf-ı nazar ediyoruz (Bu meyanda Allah Teâlâ nazarında en sevimli amellerden birinin “*vaktinde kılınan namaz*” olduğunu beyan eden; namaz vakitlerine riayet etmeyen yöneticileri eleştiren rivâyetler (Buhârî, 1410/1990: Mevâkîtu's-salât 4, no: 504; Müslim, (ts.): Mesâcid 238-244, no: 648) konumuzu ilgilendirmektedir. Yine Rasûlullah'ın (s.a.), “dehre” (zamana) sövmeyi yasaklayan; dehre sövmenin Allah'a sövmek anlamına geleceğini hatırlatan rivayeti (Buhârî, 1410/1990: Edeb 101, no: 5827; Müslim, (ts.): el-Elfâz mine'l-edeb 1-5, no: 2246, 2247) zikredilebilir. Dehr ile ilgili hadis hakkında bir inceleme için bkz. Karahan, 2008: 463-518).

Müslüman Bireyin Zamanla İmtihani

Hz. Peygamber'in öğretilerinin Müslüman bireyleri son derece planlı, disiplinli, çalışkan ve zamana riayet konusunda titiz olmaya sevk etmesi gerekir/beklenirken, durum hiç de bu istikamette olmamış ve maalesef Müslümanlar bu konularda geneli itibariyle sınıfta kalmışlardır. Nitekim;

- Söz verdiği yere zamanında gitmemek âdeta sıradan bir hal almıştır.
- İcra edilecek bir programa zamanında başlamamak her nedense âdetten sayılır olmuştur.

Hatta bu konuda en hassas olması gereken yöneticiler tam tersine randevusuna zamanında gelmemeyi alışkanlık haline getirmişlerdir. Üstelik onların bu halleri eleştirilmesi gereken bir şey iken;

“*Geldimse no'la ben şuarâ bezmine âhir?*”

“*Âdet budur, âhirde gelir bezme ekâbir!*” (Nev'î)

(Ben şairler meclisine en son geldim ise bunda şaşılacak ne var? Meclise büyüklerin en son gelmesi âdettir, âdettendir.) gibisinden İslâm ahlâkıyla asla örtüşmeyen bir beyitle de mazur gösterilmeye çalışılmaktadır.

- Sempozyumlardan okullardaki derslere, siyasetçilerin açık hava toplantılarından, kutlu doğum programlarına; işyerine, mesaisine, randevularına, hatta konserine varıncaya kadar hayatın neredeyse her alanında geç kalmak normal bir durummuş gibi algılanır hale gelmiştir.

Mesela bir parti liderinin alanı teşrifi(!) 16.00 olarak ilan edilmişse, bu illa ki öyle olacak diye bir şey yoktur, pekâlâ 17.00'yi hatta 18.00'i de bulabilir, hiç belli olmaz! Üstelik ona saygı duyup da saatler öncesinden oraya gelen bunca kalabalığa bir özür bile dileme ihtiyacı hissedilmez. Aslında bekleyenler de buna alıştırmıştır ve durumdan pek şikâyetçi değillerdir; ne de olsa o bir liderdir ve beklenmeye değer bir kişiliktir. Boşa geçtiği için heba olan saatlerin ne önemi olabilir ki?

Sadece siyasetçiler mi böyledir? Elbette hayır! Bir ilköğretim okulu tarafından Adana’da 2015 yılı Kutlu Doğum etkinlikleri çerçevesinde gerçekleştirilen ve saat 10.00’da başlayacağı ilan edilen bir program, sırf ilgili ilçe milli eğitim müdürü gelmedi diye yaklaşık bir buçuk saat gecikmeli olarak başlatılmış; bu arada ne saatinde orada hazır bulunan konuşmacıdan ve ne de saatlerce sıcak ortamda sıkılarak beklemek zorunda bırakılan insanlardan bir özür bile dilenmemiştir. Halbuki ne olmalıydı? Birileri yetişemedi diye programda aksama ihtimali belirlediği anda, yine de program olması gerektiği gibi tam saatinde başlatılmalıydı. Gelmesi gereken yöneticiler saatinde orada olamadıysa, yapacak bir şey yoktur; fedakârlık yapması gerekenler de onlardır. Birileri bir şeyleri kaçırırsa, bu bekletilenlerin değil, zamanını iyi yönetemediği için gecikenlerin sorunudur. Nitekim zamanında uçağa binmesi gereken bir yolcu belli bir sürenin üstünde geciktiği zaman, pencerenin öbür tarafında beklemekte olan uçak hareket etmeden gelmiş olsa bile binmesine izin verilmemektedir. İşte ancak böyle kararlı ve tavizsiz hareket edildiği takdirde herkes bir sonraki randevusuna zamanında gelmeyi kendiliğinden öğrenecektir. Aksi takdirde sorunun halledilmesi mümkün görünmemektedir.

- Müslüman bireyin maalesef televizyon başında, internet ortamlarında veya sosyal platformlarda saatlerce harcayacak kadar boş zamanı vardır.

Bunun için esfle söylemek gerekir ki; yıllarca devam ede gelen dizi filmlere, fikstür gereği haftalarca sürecek spor müsabakalarına, spor programlarında oynanmış maçlar üzerine aynı pozisyonun tekrar tekrar izlenmesi suretiyle uzmanlar(!) tarafından getirilen yorumlara, evlilik programlarına, sanal âlemdaki oyunlara, yine sanal ortamlarda (facebook/instagram vb.) arkadaşlar arasındaki “beğen”lere, “yorum yap”lara, “paylaş”lara vs. feda edilecek saatlerin hiçbir önemi yoktur. Bütün bunlar, zaman kaybı olarak görülmesi şurada dursun, türlü bahanelerle haklı çıkarılmaya çalışılan ve âdiyattan sayılan vakalardandır.

- Bu arada hatırlamamız gereken bir başka boş zaman aktivitesinin(!) mekânı da kahvehanelerdir. Artık “kıraathane” adıyla uzaktan yakından bir ilgisi kalmamış bu yerler maalesef işsizinden emeklisine kadar genci/yaşlısı pek çok insanımızın vaktini boş yere harcadığı daha doğrusu heder ettiği mekânlar konumundadır. Bunlara pekâlâ spor salonlarını, statları, kafeleri de ekleyebiliriz.

Türkiye’nin büyük kesiminde kahvehane ve benzeri yerlerin zaman israfı, işten uzaklaştırmak, tembellik, kamplaşmalara neden olmak, meslek edinmeyi önlemek gibi olumsuz işlevleri olduğu çeşitli araştırmalarda söz konusu edilmiştir (Mesela bunlardan biri için bkz. Okumuş, 2001: 77-78).

Sonuç

Rasûlullah’ın vakit ile ilgili öğretilerinin tıbb-ı nebevî bağlamında değerlendirilerek bir nevi “koruyucu hekimlik” kapsamında ele alınması mümkündür. Yani sağlıklı bir toplum inşânda zamanı tasarruflu kullanmanın, sonradan karşılaşılabilecek pek çok olumsuzluğun önüne geçilmesinde hayatî öneme sahip olduğu söylenebilir. Kaynak itibarıyla ise bu öğretilerin ilâhî kaynaklı olması muhtemel olabileceği gibi, bizzat Rasûlullah’ın bilgi ve tecrübesiyle kazandığı bir öngörünün neticesi de olabilir.

Rasûlullah’ın “vakit” konusunda duyarsız ve zaman kavramıyla arası kötü olan bir Müslüman nesil yetiştirmek istemediği kesindir. Bunun için fert fert hepimizin kendine çekidüzen vermesinin zamanı gelip de geçmektedir. Herhalde bugün özelde Türk dünyası ve genelde

İslâm toplumu olarak yapmamız gereken şey; zihnimizde yanlış yer eden “boş zaman” kavramını yeniden ele alarak, bunu “Boş kaldığında (yeniden) yorul!” (İnşirah, 94/7) âyeti çerçevesinde anlamlandırmak ve yorulmak bilmeden, “zamana mutlak riayet” kaydıyla çalışmaya devam etmektir. Şu an için bu satırların yazarı da dâhil fert ve toplum olarak bu seviyeden henüz oldukça uzakta olduğumuz âşikârdır.

KAYNAKÇA

Abdurezzak (1403). *Musannef*, Beyrut.

Abdülvahid S (2013). “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Zaman Yönetimi Becerilerinin İncelenmesi”, *Akademik Bakış Dergisi*, sayı: 38, Eylül-Ekim.

Aclûnî (1405). *Keşfu'l-hafâ ve müzîlu'l-ilbâs amme's-tehera mine'l-ehâdis alâ elsineti'n-nâs*, Beyrut.

Ahmed (ts.). *Müsned*, Mısır.

Bağavî (1403/1983). *Şerhu's-sünne*, thk. Züheyr eş-Şâvîş ve Şuayb el-Arnâvut, Beyrut.

Beyhakî (1410). *Şuabu'l-îmân*, Beyrut.

Beyhakî (1414/1994). *es-Sünenu'l-kübrâ*, Mekke.

Buhârî (1410/1990). *Sahîhu'l-Buhârî*, Beyrut.

Buhârî (1999/1419). *Sahîhu'l-Buhârî*, Dârusselâm, Riyad.

Dârimî (1407). *Sünen*, Beyrut.

Dârimî (1421/2000). *Sünen*, Dârulma'rife, Beyrut.

Ebû Avâne (1998). *Müsned*, Beyrut.

Ebû Dâvud (1409/1988). *Sünen*, Beyrut.

Ebû Nu'aym (1405). *Hilyetu'l-evliyâ*, Beyrut.

Ebû Ya'lâ (1404/1984). *Müsned*, Dımeşk.

Elbânî (ts.). *es-Silsiletü'd-daîfe*, (Şâmile 2).

Elbânî (ts.). *es-Silsiletü'd-daîfe* (Muhtasara), (Şâmile 2).

Elbânî (1420/2000). *Silsiletu'l-ehâdisi'd-daîfe ve'l-mevdûa ve eseruhâ's-seyyi' fi'l-ümme*, Riyad.

Hâkim (1411/1990). *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, Beyrut.

Heysemî (1407). *Mecmau'z-zevâid*, Kâhire-Beyrut.

İbn Ebî Şeybe (1409). *Kitâbu'l-musannef fil-ehâdis ve'l-âsâr*, Riyad.

İbn Hacer (1416). *Takribu't-Tehzîb*, Riyad.

İbn Hibbân (1414/1993). *Sahîhu İbn Hibbân bi tertîbi İbn Balabân*, Beyrut.

İbn Huzeyme (1390/1970). *Sahîh*, Beyrut.

İbn Mâce (ts.). *Sünen*, Kâhire.

İbnü'l-Mübârek (ts.). *ez-Zühd*, Beyrut.

Karahan A (2008). “Zamana Sövmeyi Yasaklayan Hadisin Tenkit ve Tetkiki”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 17, sayı: 2, ss. 463-518, Bursa.

Kudâî (1407/1986). *Müsnedu's-Şihâb*, Beyrut.

Kutluay İ. (2009). *Mukaddes Zaman ve Mekânlar*, Rağbet Yayınları, İstanbul.

Mâlik (ts.). *el-Muvatta'*, Mısır.

Münzirî (1417). *et-Terğîb ve't-terhîb*, Beyrut.

Müslim (ts.) *Sahîh*, Beyrut.

Okumuş E., (2001). “Boş Zamanlar ve Din- I”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 3, sayı: 2, Diyarbakır.

Rabî' b. Habîb (1415). *el-Câmiu's-sahîh (Müsned)*, Beyrut.

Sağânî (ts.). *Kitâbu'l-mevdûât*, (Şâmîle-2).

Suyûtî (1410/1990). *el-Câmiu's-sağîr fî ehâdisi'l-Beşîri'n-nezîr*, Beyrut.

Şâfiî (ts.). *Müsned*, Beyrut.

Taberânî (1415). *el-Mu'cemu'l-evsat*, Kâhire.

Tekineş (2012). “Tıbb-ı Nebevî”, *DİA*, XLI, 85-88, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul.

Tirmizî (ts.). *el-Câmiu's-Sahîh (Sünen)*, Beyrut.